

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПЦІЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У СПОРТІ

Мар'ян ПІТИН

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті проведено характеристику концепції теоретичної підготовки у спорті як системи наукового пізнання та її основних рівнів. Концепція теоретичної підготовки у спорті представлена чотирма ієрархічними рівнями організації: «передумов» – містить елементи, на основі яких сформовано авторську концепцію; «базовий» – містить основні явища та процеси (категорії), які визначають специфіку системи теоретичної підготовки у спорті та власне її саму; «реалізаційний» – представлений значною кількістю елементів та несе основне функціональне наповнення; «результату» – наслідок урахування всіх попередніх елементів концепції.

Ключові слова: характеристика, концепція, теоретична підготовка, спорт.

Постановка проблеми. Для спорту притаманна постійна актуалізація системи підготовки в цілому та її окремих компонентів [1, 3, 7]. Це стосується і системи знань, структури та змісту їхнього подання на різних етапах багаторічної підготовки спортсменів із врахуванням характерних особливостей визначеного виду спорту, кваліфікації, віку та інших особистісних якостей об'єкта формування специфічних знань [5, 9, 11].

Досягнутий на сьогодні новий якісний рівень спортивної діяльності й особливості його функціонування широко розглядалися в контексті світових процесів та її ґрунтовної інтеграції в різні галузі діяльності людини, що дозволяє об'єктивно стверджувати про необхідність зміни та конкретизації підходів до теоретичної підготовки у спорті [2, 10].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Еволюція наукових поглядів на процес підготовки спортсменів у різних групах видів спорту позначилася на значній кількості фундаментальних досліджень, присвячених як окремим сторонам навчально-тренувального процесу – фізичній, технічній, тактичній, психічній, інтегральній підготовці, так і їх поєднанню в системі багаторічного вдосконалення спортсменів у різних видах спорту [1, 3, 5, 7].

На думку значної кількості фахівців, теоретична підготовка має свою частку в межах реалізації кожної з них та повинна бути присутньою на усіх етапах багаторічної підготовки спортсменів [9, 11]. У науковій та методичній літературі трапляються дослідження стосовно вирішення окремих науково-практичних завдань теоретичної підготовки спортсменів [2, 10, 13]. При цьому можна стверджувати про відсутність обґрунтування системи теоретичної підготовки у спорті в цілому та конкретизації концептуальних основ її функціонування, що зумовлює актуальність обраного напрямку дослідження.

Зв'язок з науковими темами та планами. Дослідження виконано згідно з темою 2.8 «Удосконалення підготовки спортсменів в окремих групах видів спорту» Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. та темою «Основи теоретичної підготовки у спорті» Львівського державного університету фізичної культури на 2013–2017 рр.

Мета дослідження – обґрунтувати концепцію теоретичної підготовки у спорті як систему наукового пізнання й охарактеризувати її основні рівні.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення, індукції та дедукції, абстрагування, порівняння, класифікації та систематизації, історичний метод.

Результати дослідження та їх обговорення. Теоретична підготовка у спорті виступає відносно самостійною стороною поліструктурного процесу підготовки спортсменів. Вона має своє вираження як в узагальненій структурі системи підготовки спортсменів на різних етапах (від етапу початкової підготовки до етапу виходу зі спорту), так і у різних складових – тренуванні, змаганні та відновленні.

Опрацьований масив наукової інформації у теорії та практиці спорту дозволив нам стверджувати про відсутність обґрунтованої концепції теоретичної підготовки у спорті в історичному аспекті в цілому та на сучасному етапі функціонування спорту [2, 6, 9, 10].

Концепція теоретичної підготовки у спорті виступає системою поглядів на навчально-тренувальний процес із притаманними йому цілісно-результативними аспектами з передачі й утворення специфічних знань на усіх етапах багаторічного вдосконалення спортсменів; способом трактування педагогічного процесу у спорті через розуміння й основоположну спрямованість на вирішення основних завдань з досягнення максимального індивідуального результату та формування особистості; ідеєю теорії теоретичної підготовки яка має своє відображення у практиці підготовки спортсменів [12]. Представлення цієї теорії може відбуватися на підставі виявлення сукупності умовиводів і висновків, що відображає об'єктивно наявні відносини і зв'язки між об'єктивними явищами системи теоретичної підготовки у спорті [4, 8].

Система теоретичної підготовки становить собою сукупність сутностей, суб'єктно-об'єктних відносин із формування спеціальних знань, зв'язків між учасниками педагогічного процесу. Вони можуть бути виокремлені із середовища спортивної діяльності на певний час для забезпечення різностороннього вивчення відповідної сторони підготовки спортсменів.

Для обґрунтування концепції теоретичної підготовки у спорті ми зробили формальну перевірку на відповідність цієї сторони підготовки на наявність основних властивостей системи. Установлено, що за основними властивостями теоретична підготовка має усі наявні підстави розглядатися як система. Так, теоретична підготовка у спорті є сукупністю елементів, які за певних умов можуть розглядатися як системи. Це підтверджується тим, що для неї характерні принципи, функції, методи, засоби, умови реалізації тощо, які можуть виступати самостійними системами [4].

У теоретичній підготовці наявні істотні зв'язки між елементами і (або) їх властивостями, що перевершують за потужністю (силою) зв'язки цих елементів з елементами, що не належать до цієї системи. Істотні зв'язки – такі, що закономірно, необхідним чином визначають інтеграційні властивості системи. Поясненням цього є сукупність істотних функціональних зв'язків між компонентами системи теоретичної підготовки (принципи, мета, завдання, реалізаційні положення), що взаємодіють з іншими сторонами підготовки спортсменів (фізична, технічна, тактична, психічна), проте мають значно нижчу ефективність у межах їх реалізації.

За твердженням фахівців загальної методології наукового дослідження, вказана властивість відрізняє систему (теоретичну підготовку) від простого конгломерату й виокремлює її з навколишнього середовища (спортивної діяльності) у вигляді цілісного об'єкта [4, 8].

Ще однією властивістю, яка дозволяє розглядати теоретичну підготовку у спорті як систему, є наявність певної організації, що виявляється у зниженні ступеня невизначеності системи порівняно з ентропією системоутворювальних чинників, що визначають можливість створення системи. Це вказує не те, що упорядкування чинників, які формують систему теоретичної підготовки за допомогою розробки концепції як ідеї теорії, дає можливість реалізувати цільово-результативну спрямованість педагогічного процесу в підготовці спортсменів із його направленістю на досягнення максимального результату та водночас формування особистості на вищому рівні ефективності порівняно з їхніми поодинокими впливами.

Окрім цього, для теоретичної підготовки притаманне існування інтеграційних властивостей, характерних системі в цілому, але не властивих жодному з її елементів окремо. Це вказує на те, що жоден з елементів системи теоретичної підготовки не може повною мірою визначати цю систему. Проте вона, поєднуючи ці елементи, набуває нових еволюційних рис з вищим рівнем потужності реалізації.

Якісне подання концепції пов'язане з належним визначенням типології системи, до якої належить теоретична підготовка. Аналіз наукової та методологічної літератури [4, 8, 11] дозволяє стверджувати, що теоретична підготовка як система взаємопов'язаних елементів, сформована для досягнення спільної мети у спорті відноситься до відкритих систем, де відбувається вільний обмін інформацією з навколишнім середовищем.

За рангом теоретична підготовка належить одночасно до підсистем і надсистем. Це пояснюється тим, що вона, з одного боку, входить та є частиною більшого системного утворен-

ня, власне, системи підготовки спортсменів (спортивної діяльності в цілому) та здатна виконувати відносно незалежні функції, має підрядні цілі, спрямовані на досягнення загальної мети цієї системи. З другого боку – надсистема – більша система, частиною якої є елементи, які за певних обставин наукових чи методологічних досліджень та практики можуть бути виділені в самостійні системи.

За формою наведення теоретична підготовка належить до логічних систем, які є результатом дедуктивного або індуктивного подання матеріальних систем. Її можна розглядати як систему понять і визначень (сукупність уявлень) про структуру, про основні закономірності станів і про динаміку матеріальних систем навчально-тренувального та змагального процесу у спорті.

Урахування думок фахівців дозволяє тлумачити систему (елементів, зв'язків, підсистем) теоретичної підготовки за походженням як природну (живі, соціальні). Це пояснюється тим, що ця система містить елементи та їх зв'язки пов'язані з безпосередніми учасниками соціального явища – спорту у всіх формах його існування та на різних етапах багаторічного вдосконалення спортсменів у реальному часі їх відображення.

Таким чином, концепція теоретичної підготовки у спорті представлена у вигляді сукупності елементів з їх зв'язками, що перебувають на різних рівнях організації (рисунок). Авторська концепція теоретичної підготовки у спорті ієрархічно містить чотири рівні. Перший – рівень «передумов», який містить ті елементи, на основі яких її сформовано. До нього належить, з одного боку, система підготовки спортсменів, у цілому, з притаманною їй цільово-результативною спрямованістю, а з другого – керівні положення педагогічного та навчально-тренувального процесів: загальнопедагогічні (дидактичні) принципи, специфіка дидактичних принципів у системі підготовки спортсменів, специфічні принципи спортивної підготовки.

Другий рівень – «базовий» – містить основні явища та процеси (категорії), які визначають специфіку системи теоретичної підготовки у спорті та, власне, її саму. Як зазначає числення кількість фахівців теорії спорту (у цілому та окремих видів спорту), система підготовки спортсменів повинна реалізовуватися у складній сукупності тренувальних впливів. Вони реалізуються впродовж етапів багаторічної підготовки та враховують специфіку змагальної діяльності, результативність якої забезпечується різними сторонами підготовленості спортсменів: фізичною, технічною, тактичною, психічною, теоретичною та інтегральною [1, 3, 5, 7]. Це дозволяє стверджувати, що розроблена концепція має враховувати складні взаємозв'язки між теоретичною підготовкою у спорті та іншими сторонами підготовки спортсменів й етапами їх багаторічної підготовки.

Усі елементи рівня «базовий» мають своє відображення на рівні «реалізаційний», що забезпечує цілісність концепції та структурно-ієрархічну узгодженість. «Реалізаційний» рівень представлений значною кількістю елементів. Це пов'язано з тим, що він несе основне функціональне наповнення. Варто зазначити, що на цьому рівні умовно можна виокремити два блоки. Перший представлений низинними (похідними) елементами системи теоретичної підготовки, другий – елементами, відповідно до яких вона повинна реалізовуватися (окремі сторони підготовки спортсменів та конкретизовані етапи багаторічної підготовки).

Блок елементів системи теоретичної підготовки у спорті представлений її керівними положеннями (принципами) та завданнями. Відповідно до них відбувається формування реалізаційних положень стосовно формування теоретичної підготовленості спортсменів як результату відповідної сторони підготовки. Власне реалізаційні положення представлені такими низинними елементами методи, засоби, форми, умови реалізації теоретичної підготовки та її контроль. Вони в поєднанні та з урахуванням змісту елементів другого блоку (окремі сторони підготовки спортсменів і конкретизовані етапи багаторічної підготовки), дозволяють розробляти та komponувати диференційовані програми теоретичної підготовки. В їх основу покладено мету та завдання, безпосередню реалізацію та контроль.

Окрім цього, сукупність реалізаційних положень, урахування етапів і сторін підготовки, відображених у диференційованих програмах теоретичної підготовки, що створені на основі керівних положень і завдань, забезпечують реалізацію функцій теоретичної підготовки у спорті.

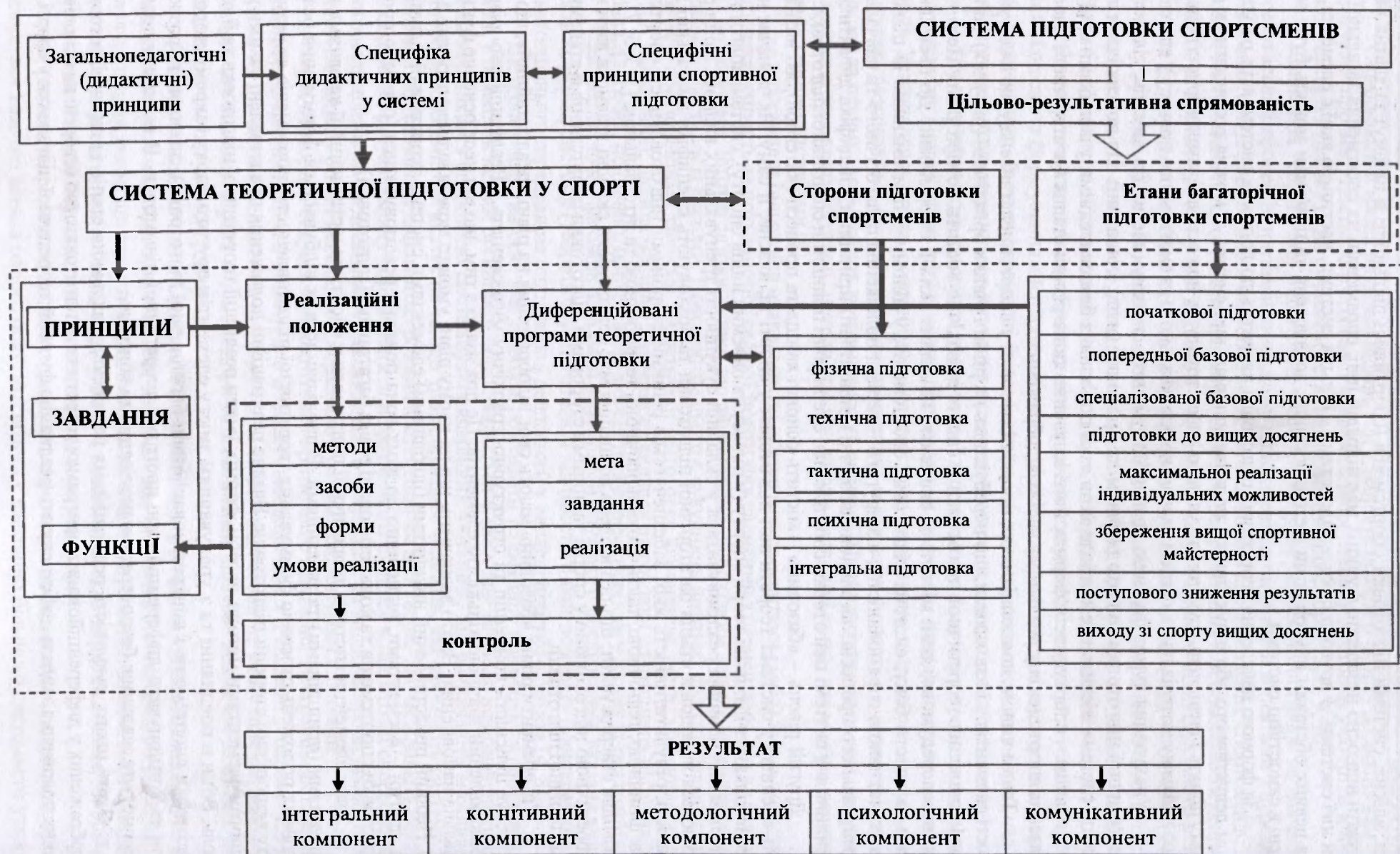

Рис. 1. Концепція теоретичної підготовки у спорті

Таким чином, кумулятивний ефект взаємодії на рівні «реалізаційний» дозволяє утворити завершальний рівень концепції теоретичної підготовки у спорті, що визначається її результатом. Рівень «результату» концепції теоретичної підготовки у спорті представлений окремими компонентами, які існують при врахуванні усіх попередніх елементів концепції. На цьому рівні виокремлено інтегральний, когнітивний, методологічний, психологічний та мотиваційний компоненти результату концепції теоретичної підготовки у спорті.

Концепція, яку ми сформуваємо, містить кілька рівнів методологічного обґрунтування. На вищому рівні вона відображає світоглядну інтерпретацію результатів наукової діяльності в межах теоретичної підготовки у спорті, її форм і методів наукового мислення, тобто філософської методології. На другому рівні використана опора на загальнонаукові принципи, форми, підходи до відображення дійсності (системний підхід, моделювання, дидактика, теорія спорту), які визначаються передумовами сформованої авторської концепції. Ми також використали й третій рівень, пов'язаний із конкретною науковою методологією як сукупністю методів, форм, принципів дослідження в конкретному вченні, тобто теоретичній підготовці. Низинні рівні використаного обґрунтування концепції представлено як дисциплінарну методологію, що стосується частини системи теоретичної підготовки (наприклад, незалежний розгляд методів, засобів, умов реалізації) – четвертий рівень. П'ятий рівень обґрунтування стосується методології міждисциплінарних досліджень і пов'язується нами з необхідністю відображення концепції теоретичної підготовки у професійно-орієнтованій підготовці фахівців галузі фізичної культури та спорту.

Висновки.

1. Теоретична підготовка у спорті виступає системою для наукового пізнання, що представлена сукупністю сутностей, суб'єктно-об'єктних відносинами з формування спеціальних знань і зв'язками між учасниками педагогічного процесу, що можуть бути виокремлені з середовища спортивної діяльності на певний час для забезпечення різнобічного вивчення відповідної сторони підготовки спортсменів.

2. Концепція теоретичної підготовки у спорті представлена чотирма ієрархічними рівнями організації: «передумов» – містить елементи, на основі яких сформовано авторську концепцію; «базовий» – містить основні явища та процеси (категорії), які визначають специфіку системи теоретичної підготовки у спорті та власне її саму; «реалізаційний» – представлений значною кількістю елементів та несе основне функціональне наповнення; «результату» – наслідок урахування усіх попередніх елементів концепції.

Перспективи подальших досліджень передбачають конкретизацію наукової інформації стосовно структури та змісту окремих рівнів концепції теоретичної підготовки у спорті.

Список літератури

1. Козіна Ж. Л. Теоретико-методичні основи індивідуалізації навчально-тренувального процесу спортсменів в ігрових видах спорту: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / Козіна Жаннета Леонідівна ; НУФВСУ. – К., 2010. – 45 с.
2. Кузьменко Г. А. Теоретическая подготовка юных спортсменов в системе реализации задач интеллектуального развития личности / Кузьменко Г. А. // Культура физическая и здоровье. – 2011. – № 4. – С. 39-43.
3. Максименко І. Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / Максименко Ігор Георгійович ; НУФВСУ. – К., 2010 – 46 с.
4. Основи теорії систем і системного аналізу» (для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності «Менеджмент») : конспект лекцій з дисципліни / уклад. : О. Г. Водолазська, Н. В. Водолазська. – Краматорськ : ДДМА, 2003. – 75 с.
5. Павленко Ю. О. Організаційно-методологічні основи формування науково-методичного забезпечення підготовки національних команд до олімпійських ігор : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / Павленко Юрій Олексійович ; НУФВСУ. – К., 2012. – 39 с.

6. *Пітин М.* Теоретична підготовка у спорті: стан та проблеми [Електронний ресурс] / Мар'ян Пітин // Спортивна наука України. – Л., 2013. – №2 (53). – С. 3–9. – Режим доступу: <http://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/130>
7. *Платонов В. Н.* Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения : учеб. тренера высш. квалиф. / Платонов В. Н. – К. : Олимпийская литература, 2004 – 584 с.
8. Системний аналіз і прийняття інноваційних рішень : конспект лекцій з дисципліни / уклад. : О. А. Біловодська, О. Ф. Грищенко. – Суми : Сумський державний університет, 2010. – 106 с.
9. *Строкатов В. В.* Значение теоретических знаний для спортсменов в зависимости от их специализации / Строкатов В. В. // Актуальные вопросы спортивной медицины. – К., 1980. – С. 60–63.
10. *Строкатов В. В.* Значимость источников спортивной информации в повышении теоретических знаний спортсменов различной квалификации / Строкатов В. В. // Физическая культура и спорт в условиях развитого социализма : материалы межвуз. науч. конф. – Омск, 1978. – С. 133–135.
11. Теоретическая подготовка юных спортсменов : пособие. для тренеров ДЮСШ / Буйлин Ю. Ф., Знаменская З. И., Курамшин Ю. Ф. и др. ; под ред. Буйлина Ю. Ф., Курамшина Ю. Ф. – М. : Физкультура и спорт, 1981. – 192 с.
12. *Томенко О. А.* Теоретико-методологічні основи неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Томенко Олександр Анатолійович ; НУФВСУ. – К., 2012 – 39 с.
13. *Юламанова Г. М.* Особенности теоретической подготовки квалифицированных фехтовальщиков с поражениями спинного мозга / Юламанова Г. М. // Адаптивная физическая культура. – 2012. – Т. 49, № 1. – С. 40–41.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПЦИИ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В СПОРТЕ

Мар'ян ПИТИН

Львовский государственный университет физической культуры

Аннотация. В статье проведено характеристику концепции теоретической подготовки в спорте как системы научного познания и его основных уровней. Концепция теоретической подготовки в спорте представлена четырьмя иерархическими уровнями организации: «предпосылок» – включает элементы, на основе которых сформирован авторскую концепцию, «базовый» – включает основные явления и процессы (категории), которые определяют специфику системы теоретической подготовки в спорте и собственно ее саму, «реализационный» – представлен значительным количеством элементов и несет основную функциональное наполнение, «результата» – следствие учета всех предыдущих элементов концепции.

Ключевые слова: характеристика, концепция, теоретична подготовка, спорт.

GENERAL DESCRIPTION OF THE CONCEPT OF THEORETICAL TRAINING IN SPORTS

Maryan PITYN

Lviv State University of Physical Culture

Abstract. The article describes the concept of theoretical training in sports as a system of scientific knowledge and its main levels. The concept of theoretical training in sports is represented by four hierarchical levels of organization: "Background" knowledge includes elements that form the basis for author's concept, "basic" knowledge includes basic phenomena and processes (categories) that determine the specificity of theoretical training in the sports, "realizable" knowledge represented by a number of elements and has a primarily functional content, and "result" effective knowledge takes into account all previous elements of the concept.

Keywords: discription, characterization, concept, theoretical training, sports.